

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0122-з
спеціальності 013 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
О. І. Суща

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доцент _____ Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, канд. пед. н., доцент _____
О. О. Самсонова

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Сущій Ользі Ігорівні

- 1. Тема роботи:** «Розвиток мовлення дітей дошкільного віку шляхом застосування кінезіологічних вправ»
керівник роботи Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджені наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 р. № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** _____
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** проаналізувати науково-методичну літературу з розвитку мовлення дітей дошкільного віку; виокремити сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку; визначити особливості застосування кінезіологічних вправ; дібрати діагностичний інструментарій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку; розробити методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для підвищення рівня розвитку мовлення дітей.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** немає.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю.Є.	02.10.22 р.	02.10.22 р.
Розділ 1	Зубцова Ю.Є.	04.11.22 р.	04.11.22 р.
Розділ 2	Зубцова Ю.Є.	23.03.23 р.	23.03.23 р.
Висновки	Зубцова Ю.Є.	07.09.23 р.	07.09.23 р.
Додатки	Зубцова Ю.Є.	21.09.23 р.	21.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-березень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 50 с., 69 джерел.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості кінезіологічних вправ та розробити методичні рекомендації щодо їх застосування для підвищення рівня розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – кінезіологічні вправи як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку мовлення засобами кінезіологічних вправ; спостереження.

Теоретичне значення: уточнення категоріального апарату дослідження; визначення умов використання кінезіології для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Практичне значення: розробка методичних рекомендацій щодо використання кінезіологічних вправ для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ДОШКІЛЬНИК, МОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ,
КІНЕЗІОЛОГІЯ, КІНЕЗІОЛОГІЧНІ ВПРАВИ

SUMMARY

Sushcha O. I. Speech development of preschool children with the use of kinesiology exercises

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (69 items, 3 of foreign origin).

The formation of speech skills in children occurs in ontogeny. Timely acquisition of correct, clear speech contributes to the formation of self-confidence in a child. Early age is unique and strategically important for further speech development of a small personality.

The research purpose: to theoretically substantiate the peculiarities of kinesiological exercises and develop methodological recommendations for their use to increase the level of speech development of preschool children.

The research tasks:

1. To analyze scientific and methodical literature on speech development of preschool children.
2. To single out modern technologies of speech development of preschool children.
3. Determine the features of the application of kinesiological exercises.
4. Select diagnostic tools for speech development of preschool children.
5. Develop methodological recommendations for the use of kinesiology exercises to increase the level of children's speech development.

The research object is speech activity of preschool children.

The research subject is kinesiology exercises as a means of speech development of preschool children.

In the first chapter "Theoretical foundations of speech development of preschool children" the problems of speech development of preschool children are investigated in scientific research; modern technologies of speech development of preschool children are characterized; the peculiarities of the application of kinesiology exercises

for the development of preschool children's speech are determined.

In the second chapter "Practical principles of using kinesiological exercises for the development of speech of preschool children" the diagnosis of the speech development of older preschool children is considered and methodical recommendations are given for the use of kinesiological exercises to increase the level of speech development of children. Theoretical significance: clarification of the categorical research apparatus; determination of the conditions of using kinesiology for the development of speech of preschool children. Practical significance: development of methodological recommendations for the use of kinesiology exercises for the development of speech of preschool children.

Keywords: preschooler, speech, speech development, kinesiology, kinesiology exercises.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку мовлення дітей дошкільного віку....	11
1.1. Проблематика розвитку мовлення дітей дошкільного віку у наукових дослідженнях	11
1.2. Сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку	20
1.3. Особливості застосування кінезіологічних вправ для розвитку мовлення дошкільників.....	34
Розділ 2. Практичні засади застосування кінезіологічних вправ для розвитку мовлення дітей дошкільного віку	46
2.1. Діагностика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	46
2.2. Методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для підвищення рівня розвитку мовлення дітей.....	55
Висновки.....	81
Список використаних джерел.....	85
Додатки.....	93

ВСТУП

Модернізація дошкільної освіти зорієнтована на особистісний підхід до дитини. Одним із пріоритетних завдань Закону України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» визначено оволодіння мовленням як засобом пізнання і спілкування. У Базовому компоненті дошкільної освіти визначено результат розвитку мовлення дитини, а саме, здатність продукувати свої звернення, думки, враження в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Формування навичок мовлення у дітей відбувається в онтогенезі. Своєчасне оволодіння правильним, чистим мовленням сприяє формуванню у дитини впевненості в собі. Ранній вік є унікальним і стратегічно важливим для подальшого мовленнєвого розвитку маленької особистості.

Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку досліджувалася такими вченими, як О. Амацьєва, Н. Базима, Л. Березовська, О. Білан, А. Богуш, В. Борова, Н. Водолага, Н. Гавриш, Л. Калмикова, Ю. Кролівець, К. Крутий, Н. Луцан, Н. Маліновська, Т. Науменко, Н. Петренко, Ю. Рібцун, О. Саприкіна, Т. Соловова, Л. Трофименко, О. Трифонова, О. Ушакова, Г. Чулкова та ін. Науковці наголошують, що завдяки мовленню в період дошкільня відбувається поступове засвоєння норм та правил рідної мови. Мовлення поступово стає найважливішим засобом передачі дитині суспільного досвіду.

Разом з тим в цей період часто спостерігаються супутні комплексні деструктивні порушення, пов'язані з відсутністю уваги до розвитку усного мовлення з боку як батьків, так і педагогів; звуженням обсягу «живого» спілкування батьків і дітей; глобальним зниження рівня мовленнєвої та пізнавальної культури в суспільстві. Саме тому важливе значення повинно приділятися роботі з розвитку мовленнєвої активності дітей і попередження мовленнєвих порушень.

Серед засобів стимулювання мовленнєвої активності дітей виділяють різні

види дидактичної наочності (іграшки, ілюстрації), літературні тексти (вірші, пісні, казки), рухливі, словесні, творчі ігри тощо. Однією з інноваційних методик, яка пов'язана з вправами на систему рухів кістей і пальців рук та позитивно впливає на розвиток мовлення дітей, є кінезіологічні вправи. Такі вправи стимулюють процес мовленнєвого розвитку дитини, сприяють розвитку рухового центру мозку, що відповідає, в тому числі і за розвиток дрібної моторики рук. Відповідно, чим більше рухів пальцями виконує дитина, тим більше включається в роботу ділянок мозку, які сприяють розвитку мовлення.

Отже, темою кваліфікаційної роботи є «Розвиток мовлення дітей дошкільного віку шляхом застосування кінезіологічних вправ».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості кінезіологічних вправ та розробити методичні рекомендації щодо їх застосування для підвищення рівня розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з розвитку мовлення дітей дошкільного віку.
2. Виокремити сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку.
3. Визначити особливості застосування кінезіологічних вправ.
4. Дібрати діагностичний інструментарій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.
5. Розробити методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для підвищення рівня розвитку мовлення дітей.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – кінезіологічні вправи як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку

мовлення засобами кінезіологічних вправ; спостереження.

Теоретичне значення полягає в уточненні категоріального апарату дослідження; визначенні умов використання кінезіології для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Практичне значення: полягає у розробці методичних рекомендацій щодо використання кінезіологічних вправ для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Проблематика розвитку мовлення дітей дошкільного віку у наукових дослідженнях

Мовлення є важливим чинником розвитку дитини, засобом пізнання навколишнього світу і себе, основою засвоєння людських стосунків. Розвиток мовлення дітей відбувається завдяки наслідуванню мовлення оточуючих, активній мовленнєвій практиці, накопиченню власного досвіду в різноманітних мовленнєвих ситуаціях. Безумовно, що важливою умовою всебічного розвитку дитини є правильно сформоване мовлення. Рівень розвитку мовлення дітей безпосередньо впливає на характер відносин з однолітками і дорослими та, загалом, характеризує психічний розвиток особистості.

Своєчасний розвиток мовлення дітей уможливорює цілісне розкриття їх творчих здібностей та сприяє становленню особистості, яка вільно використовує мову в різних ситуаціях спілкування.

Основною метою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є формування комунікативної компетентності, яка впливає на пізнавальний розвиток та є передумовою успішності здобуття освіти на різних рівнях. Отже, завдання вихователя ЗДО – навчити дітей вільно володіти діалогічним та монологічним мовленням.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) однією з компетентностей, яка має бути сформована у дитини в різних видах діяльності є мовленнєва, а одним із освітніх напрямів є «Мовлення дитини» [2].

Так, цей напрям включає формування мовленнєвої та комунікативної компетентності. Мовленнєва компетентність полягає у здатності дитини продукувати свої звернення за допомогою вербальних та невербальних засобів. Емоційно-ціннісне ставлення дитини з-поміж іншого має виявлятися у

позитивному ставленню до української мови та прагненню до вільного спілкування. Сформованість знань включає наявність у мовленні всіх частин мови, форми звертання до дітей та дорослих тощо. Серед визначених у Базовому компоненті навичок зазначимо такі: ефективно спілкується рідною мовою, чітко вимовляє звуки та слова, узгоджує слова у словосполучення і речення, складає різні види розповідей

Комунікативна компетентність є здатністю дитини до спілкування у різних формах взаємодії, здатністю підтримувати партнерські стосунки, домовлятися, аргументувати свою позицію. Емоційно-ціннісне ставлення виявляється в інтересі до активного спілкування та гарних, безконфліктних стосунках з оточуючими. Сформованість знань в межах цієї компетентності включає володіння етикетними формулами та початкове уявлення про цифрову комунікацію. Серед визначених навичок виокремимо вміння вступати в розмову, виявлення ініціативи у спілкування та вміння невимушено вести діалог.

В свою чергу художньо-мовленнєва компетентність виявляється в здатності відтворювати враження від сприйнятих творів. Емоційно-ціннісне ставлення полягає в інтересі до художнього слова, бажанні висловлювати свої почуття та враження від літературних творів засобами художньо-мовленнєвої діяльності. Сформованість знань виявляється у знанні дітьми письменників, літературних творів та жанрів. Навички в межах художньо-мовленнєвої компетентності виявляються у вмінні підтримати бесіду за змісту твору, виявити свої враження, переказати казки та оповідання, відтворити у мовленні образні вислови.

В документі зазначається, що важливою має бути і підтримка батьків для розвитку мовлення, а саме, пропонується: дотримуватися розмов з дитиною відповідно до правил мови; виправляти помилки, заохочувати дітей до переказу книжок та мультфільмів; створювати ситуації для спілкування, організувати пізнавальні бесіди; нагадувати про слова привітання, прохання тощо; виявляти ціннісне ставлення до книжок, запроваджувати ритуал щоденного читання; загадувати загадки та ін.

Разом з тим мовлення / мовленнєва компетентність дошкільника важлива і для всіх інших напрямів, визначених у Базовому компоненті, та передбачає наявність збалансованого запасу слів з різних освітніх напрямів. Розглянемо напрями інваріантного складника Базового компонента.

1. Освітній напрям «Особистість дитини». Формуючи:
  - рухову компетентність вихователь має навчити дітей назвам рухів, предметів та спортивних знарядь;
  - здоров'язбережувальну – зорієнтувати дитину в показниках здоров'я, називати корисні продукти харчування, елементарні функціональні можливості людського організму;
  - особисту компетентність – навчити правильно називати основні ознаки вікових періодів
2. Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»:
  - предметно-практична, технологічна компетентність: виявляє обізнаність з предметами та їхніми властивостями;
  - сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька компетентність: знає та свідомо використовує термінологію елементарної математики у мовленні.
3. Освітній напрям «Дитина в природному довкіллі»:
  - природничо-екологічна компетентність: усвідомлює назви властивостей об'єктів та фізичних явищ навколишнього світу; володіє назвами штучних матеріалів, виготовлених людиною, знає ознаки пір року;
  - навички, орієнтовані на сталий розвиток: знає і називає формули звернення, вітання, подяки, може пояснити необхідність сталого способу власного життя, здатна пояснити чому потрібно економити природні ресурси, уміє пояснити правила у суспільному житті.
4. Освітній напрям «Гра дитини»:
  - ігрова компетентність: використовує норми та етикет спілкування в іграх; уміє налагоджувати партнерські стосунки завдяки діалогічному спілкуванню.

5. Освітній напрям «Дитина в соціумі»:

- соціально-громадянська компетентність: виражає почуття за допомогою слів, жестів, міміки, пояснює причини своїх емоцій, розповідає про державні та національні символи, звичаї, традиції сім'ї та українського народу, демонструє відкритість до спілкування та взаємодії з представниками різних національностей та культур.

6. Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»:

- мистецько-творча компетентність: виявляє навички образного мовлення, акторські здібності, обмірковує з іншими свій мистецький досвід, враження, ставлення до мистецької діяльності.

Крім того в Базовому компоненті серед варіативного складнику стандарту є освітній напрям «Мовлення дитини. Основи грамоти», в якому акцентується увага на оволодінні основами грамоти і формується здатність до фонематичного сприйняття, звукового аналізу, а також формуються елементарні навички читання. Щодо навичок, які стосується мовлення, можна виділити такі: виокремлює з мовленнєвого потоку речення; розрізняє усне і писемне мовлення [2].

Отже, формування мовленнєвої компетентності включає розвиток мовлення, навчання мови та мовленнєве виховання. Зупинимося більш детально на зазначених дефініціях.

Так, мовлення є складною функціональною системою, в основі якої лежить знакова система мови в процесі спілкування. Робота мовленнєвої функціональної системи ґрунтується на діяльності мозкових структур, кожна з яких виконує свою специфічну операцію. Протягом онтогенезу мовлення розвивається комплексно, а саме, активне мовлення самої дитини та розуміння нею мовлення оточуючих дорослих розвивається одночасно [1]. До того ж, як справедливо зазначає І. Баранець, наслідуючи способи мовленнєвого спілкування оточуючих, дитина сприймає та переймає їх як єдино правильні й незмінні. А коли дитина виходить з родинного оточення в інше середовище, з'являється варіативність мовлення у зв'язку із спілкуванням з іншими дітьми, дорослими

та відбувається набуття власного життєвого досвіду [3, с. 25].

Як визначають знані дослідниці розвитку мовлення дітей дошкільного віку А. Богуш та Н. Маліновська, «зв'язне мовлення – це процес створення дитиною зв'язного висловлювання в діалогічній чи монологічній формах» [9, с. 29].

В свою чергу, мовленнєва діяльність, як зазначає Л. Калмикова, є найвищою формою мовленнєвої активності та одним із видів діяльності, а її проявами є говоріння, аудіювання, читання та письмо [24, с. 21]. Такі мовленнєві уміння та здібності до мовлення формуються і розвивається під впливом мовного спілкування та мовної комунікації [3, с. 37].

Відповідно, розвиток мовлення є засобом формування мовленнєвої компетентності, як різновиду комунікативної компетентності, що означає здатність особи практично використовувати знання про мову в процесі спілкування з певною усвідомленою метою, у визначених мовленнєвих ситуаціях [41, с. 145].

Лінгводидакти акцентують увагу на таких аспектах зв'язного мовлення:

- процес породження самостійного зв'язного висловлювання та результат такої вербальної діяльності;
- текст як продукт мовленнєвої діяльності, що передбачає: визначення теми, планування сюжетної лінії, добір необхідних мовних засобів, розповідання та самооцінка цілісного готового продукту [62].

Під час формування мовленнєвої особистості кожний дошкільник водночас є активним суб'єктом власної мовленнєвої діяльності і мовленнєвого спілкування.

Л. Калмикова визначила ознаки сформованості мовленнєвої особистості дошкільника, а саме:

- здатність долати власні безпосередні мовленнєві спонуки заради смислоформульовальних мотивів, соціальних за походженням і смислом;
- здатність до опосередкованої спілкуванням і діяльністю мовленнєвої поведінки;
- здатність до довільного керування власними мовленнєвими мотивами на

тлі усвідомлених мотивів-цілей, тобто свідомого опосередкування мовленнєвої діяльності мовною самосвідомістю – особливою сферою мовленнєвої особистості [25].

Поняття «комунікативна компетентність» науковці розглядають як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми та визначають як певний рівень розвитку особистості, що передбачає сформованість цілої системи мотиваційно-спонукальних явищ, особистісних якостей та функціональних проявів, які реалізують емоційні, когнітивні, поведінкові сфери дитини [3, с. 31].

О. Соловей, визначає мовленнєвий розвиток дитини-дошкільника як процес набуття оптимального щодо віку кола лінгвістичних уявлень, граматичних умінь і навичок, розвиненість мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійність у наслідуванні мови та оволодінні лінгвістичною інформацією, уміння використовувати різноманітні засоби спілкування [58].

Розглянемо психологічні та фізіологічні особливості розвитку мовлення в онтогенезі.

Результати досліджень науковці дозволяють стверджувати, що в процесі онтогенезу, мовлення виступає у різноманітних формах та проявах. Вивчаючи індивідуальні відмінності мовленнєвого розвитку, вчені припускають, що кожна дитина йде своїм власним шляхом у ході вивчення рідної мови. Індивідуальні відмінності обумовлюються біологічними, когнітивними факторами та фактором мовленнєвого середовища [23].

У розвитку мовлення суттєве значення має домовленнєвий період, який триває від народження до кінця першого року життя. У цей період розвивається зорове і слухове сприймання, формуються предметна та ігрова діяльність, з'являються гуління, лепет, можливість наслідування звуків мовлення, розвиваються перші шляхи довербального спілкування дитини з оточуючими [23].

Так, важливе значення для розвитку мовлення має період гуління, який є

етапом активної підготовки мовленнєвого апарату до вимови звуків. Також в цей час відбувається процес розвитку розуміння мовлення: дитина починає розрізняти інтонацію, пізніше слова, що позначають ті чи інші предмети та дії. Як наголошує Л. Алексеєнко-Лемовська, при цьому звуки засвоюються не ізольовано, а в процесі поступового оволодіння навичками вимови окремих слів [1].

Стосовно етапу розвитку мовлення дітей старших одного року, то О. Соловей виділяє такі етапи:

1. Період речень, що включає:

- а) етап однослівного речення;
- б) етап речення з декількох слів.

2. Період засвоєння граматичної структури речень, що включає:

- а) етап формування перших форм;
- б) етап використання флексійної системи мови для вираження синтаксичних зв'язків слів;
- в) етап засвоєння службових слів.

3. Період засвоєння морфологічної системи рідної мови [58].

Так, на другому році життя у першому півріччі суттєво збільшується пасивний словник, легко встановлюється зв'язок між предметами та їх позначеннями. За інструкцією дорослого дитина виконує прості дії з предметами.

Дитина наслідує звукосполучення, слова набувають узагальнюваного характеру; малюк починає звертатися до дорослих з проханням та скаргою.

У другому півріччі дитина розуміє смисл речень, у мовленні дитини з'являються прикметники та займенники, починає засвоюватися словозміна; дитина починає використовувати речення досвжиною до чотирьох слів. Загалом дитина стає більше розмовляти (до кінця першого року словник становить близько 300 слів) [9].

Найбільш сензитивним для мовленнєвого розвитку науковці визначають молодший дошкільний вік. Так, діти цього вікового періоду мають надзвичайно

розвинене мовне чуття та фонематичний слух, вони помічають і виправляють мовленнєві помилки у мовленні інших. Як правило, до трьох років дитина оволодіває правильною звуковимовою більшості звуків. Дошкільнята загалом опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати окремі звуки та поєднувати їх у звукосполучення. Разом з тим упродовж дошкільного віку діти відчувають труднощі у вимові шиплячих, свистячих звуків і звука [р]. К. Ф. Крамаренко-Щудло та І. Шеремет зазначають, що молодші дошкільники зазвичай використовують усі частини мови, але переважають іменники та дієслова. Крім того пасивний словник переважає над активним. Недосконалість мовлення дітей молодшого дошкільного віку може виявлятися у загальній пом'якшеності мовлення, пропуску, спотворення і перестановці складів, заміні звуків тощо [37].

На передньому плані розвитку протягом дошкільного дитинства перебуває аспект мовлення, який безпосередньо пов'язаний зі спілкуванням, а саме, лексичне значення слів. Процес засвоєння семантичної структури слова проходить с шлях розвитку від формування предметної співвіднесеності слова до засвоєння його смислу, а пізніше, – узагальненого лексичного значення словесного поняття [1].

Протягом дошкільного віку діти досягають значних успіхів у вивченні граматики мови, структури простих і складних речень. У цьому віці діти активно розвивають свої мовні навички і здатні засвоювати різні граматичні правила. Діти також навчаються розрізняти прості речення від складних, розуміють, як використовувати сполучники для з'єднання речень [1].

Ю. Кролівець, вивчаючи психологічні особливості розвитку розповідного мовлення дітей дошкільного віку прийшла до висновку, що для дошкільників характерні такі зміни:

- нестійкі, несамотійні мотиви розповідного мовлення дітей змінюються на стійкі, самотійні й соціально спрямовані на реалізацію спілкування й навчально-мовленнєвої діяльності;
- спонтанні та скорочені висловлювання дітей змінюються на

цілеспрямовані й розгорнуті;

- малозмістовне, непослідовне, алогічне мовлення дітей стає змістовнішим, послідовнішим, розгорнутішим, логічнішим;

- уживання лише головних членів речення в дітей змінюється використанням другорядних членів, з'являються ознаки граматично правильного структурування висловлювань, використання складних граматичних конструкцій;

- інтонаційно невиразні, семантично незавершені висловлювання дітей змінюються на мелодійні та інтонаційно забарвлені [40].

Розвинуте мовлення впливає на розвиток всіх пізнавальних процесів, відповідно і активне протікання пізнавальних процесів, характерне для дошкільного віку, також впливає на мовлення.

Так, до прикладу, відчуття, сприймання і уявлення є складовими емпіричного процесу пізнання дійсності та містять у своєму складі як образні та чуттєві, так і вербальні компоненти. Дитина починає виленовувати у своїх відчуттях ті властивості, які вона може позначити вербально. Сенсорний розвиток дітей супроводжується словами і граматичними формами та повністю залежить від них.

Увага у свою чергу виступає центральним ланцюгом у комплексі психічних процесів, що відповідають за оволодіння дитиною мовленнєвою діяльністю, а властивості уваги залежні від емоцій і темпераменту дітей, що обумовлює особливості перебігу мовленнєвої діяльності.

Пам'ять бере безпосередню участь у мовленні та функціонує у вербальних кодах та образах. Чим більше видів пам'яті супроводжували мовні подразники у процесі їх сприймання, запам'ятовування, збереження і відтворення дошкільниками, тим простіше здійснюється процес формування мовлення у дітей.

У механізмах мовлення завжди присутня уява, оскільки образи, якими дитина оперує в мовленні, не обмежені лише відтворенням безпосередньо сприйнятого і минулого досвіду. Розвиток уяви сприяє мовленню в тому, що

власне мисленнєві образи стають завдяки уяві яскравіші і багатші та значно краще закріплюються в пам'яті.

Суттєве значення для становлення у дітей мовлення як діяльності має розвиток їхнього мислення, яке є зовнішнім знаряддям думки та включається в сам процес мислення як форма, пов'язана з його змістом [24]

До того ж Л. Алексєєнко-Лемовська зауважує, що розвиток мислення тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Словниковий запас поступово зростає і досягає до семи років 3500-4000 слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова, згідно з їх співвідношенням у мові, якою дитина оволодіває [1].

Розвиток мовлення нерозривно поєднаний і з емоціями, тому організоване формування мовленнєвої діяльності у дітей неодмінно має їх розвивати [24]. Власне діяльність, якою займається дошкільник, здебільшого обирається за власним бажанням, є емоційно насиченою та дає широкий простір для уяви і творчості [3].

Таким чином, протягом дошкільного дитинства відбувається процес засвоєння культури мовлення та спілкування, оволодіння мовою як засобом пізнання. Процес розвитку мовлення відбувається поступово, разом із фізичним та психічним розвитком дитини. Мовлення стає регульованим пізнавальним процесом. Розвиток мовлення в Базовому компоненті дошкільної освіти розглядається як один з основних освітніх напрямів, який є підґрунтям для формування мовної і мовленнєвої компетентності дітей як під час здобуття дошкільної освіти, так і в подальшому – початкової.

1.2. Сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Удосконалення мовлення дітей зумовлюється потребами у формуванні в особистості мовленнєвої культури, здатності вільно користуватися мовними засобами в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Такий складний процес як оволодіння мовою і мовленням залежить від вікових та індивідуальних особливостей дошкільників, соціальної ситуації їхнього розвитку, наявності комунікативно мовленнєвого середовища, в тому числі зацікавленості батьків у розвитку мовлення дитини.

Основною формою навчання дітей розвитку мовлення є заняття різних видів і типів. На таких заняттях педагог цілеспрямовано формує мовленнєві вміння й навички, збагачуючи словник дошкільників.

Основними засобами реалізації програми з розвитку мовлення дітей є такі:

- організація спілкування дітей у різних видах діяльності;
- сприймання різних видів зображувального мистецтва;
- використання технічних засобів;
- ознайомлення дітей з художньою літературою;
- мовлення вихователя як педагогічний фактор впливу на мовлення дітей

[43, с. 113].

Відповідно, методика розвитку зв'язного мовлення спрямована на розвиток діалогічного і монологічного мовлення дітей. Традиційно ефективними методами роботи з розвитку мовлення дітей є спостереження, дидактичні ігри, екскурсії, бесіди, читання та аналіз літературних творів, різноманітні мовленнєві вправи.

До прикладу, серед традиційних, ефективним засобом формування діалогічного мовлення, засвоєння правил мовленнєвого етикету, Д. Лебедеко називає прийом словесних доручень і, відповідно, «звітування» дитини про виконання доручення. Розвиткові діалогічного мовлення сприяє і прийом створення спеціальних мовленнєвих ситуацій, наприклад, із застосуванням дібраних сюжетних картинок або серії картинок [43, с. 114].

Безумовно, що гра є провідним видом діяльності дошкільника, і є одним із важливих методів активного навчання дітей, що сприяє розвитку всіх пізнавальних процесів, в тому числі і мовлення. Гра сприяє активізації та збагаченню словникового запасу, вправляє в розумінні функціонального призначення предметів, розвиває творчі здібності.

Ігрова обстановка сприяє активному спілкуванню з однолітками, посилює її словесну форму. До прикладу, під час творчої гри окрім взаємин, зумовлених змістом, ролями, правилами, між дітьми виникають реальні стосунки: дітям доводиться домовлятися про гру, розподіляти ролі, контролювати виконання правил тощо. У грі дошкільники легше налагоджують контакт між собою, підпорядковують свої дії, поступаються одне одному, оскільки це належить до змісту прийнятих ними ролей [42].

Під час гри, кожна дитина починає краще розуміти власне мовлення та його значення в комунікації, особливо під час застосування рольової гри, коли потрібно домовитися про правила, розподілити ролі, завдання тощо.

Крім того, Н. Гавриш наголошує на залежності між діями вихователя і розвитком мовлення дітей. Так, низький рівень мовленнєвої активності дітей на заняттях може спричинитися переважанням монологів з боку вихователя; відсутністю емоційності; використанням застарілого матеріалу тощо [15].

Отже, формування мовленнєвої та комунікативної компетентності залежить від готовності педагогів використовувати доцільні технології для розвитку мовлення. Під час навчання зв'язному мовленню дітей дошкільного віку обґрунтованим є використання інноваційних технологій. Надання пріоритету активним методом та прийом розвитку мовлення допоможе вихователям будувати взаємодію з дітьми як рівноправними партнерами [15].

Розглянемо деякі інноваційні технології.

Логоритміка – це добірка вправ, завдань та ігор, що поєднують в собі музику, рухи і слово. Використовується як для вирішення корекційних завдань, так і освітніх та оздоровчих.

Метою логоритміки є подолання мовленнєвого порушення шляхом

розвитку та / або корекції немовних і мовних психічних функцій.

Серед завдань цієї технології є розвиток мовної моторики для формування артикуляційної бази звуків, фізіологічного і фонаціонного дихання; формування і закріплення навички правильного вживання звуків у різних формах і видах мовлення; формування, розвиток і корекція слухо-зорово-рухової координації. Відповідно, під час застосування логоритміки використовують вправи на:

- розвиток дихання, голосу, артикуляції;
- координацію рухів зі словом;
- виразність рухів і мовлення;
- координація співу з ходьбою;
- розвиток уяви та творчих здібностей [35].

Логоритмика застосовується як для нормотипових дітей, так і в якості корекції для дітей, що мають загальне недорозвинення мовлення, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, заїкання, алалію тощо.

Ейдетика є інноваційною технологією, яка спрямована на покращення вмінь дитини запам'ятовувати, відтворювати та активно використовувати отримані знання. Ця техніка вчить долати труднощі, позитивно сприймати самого себе, розвиває пізнавальні здібності, а відтак і мовлення, а саме, фонематичний слух, словесно-логічне й образне мислення, зв'язне мовлення, художньо-мовленнєві здібності.

Серед іншого ейдетика розширює знання дітей про якості предметів. Спонукаючи дітей до роботи з асоціаціями, вихователь, активізує зв'язне мовлення, оскільки спонукає дитину до обґрунтування відповіді на поставлені запитання [12, с. 46].

Також ейдотехніка застосовується в художньо-мовленнєвій діяльності дошкільників для запам'ятовування віршів, загадок та скоромовок.

Так, один із методів запам'ятовування передбачає включення кінестетичної пам'яті (відчуття та рухи), інший – метод піктограм (застосування малюнків замість слів) [12].

В свою чергу прийому звукових асоціацій полягає у тому, що дитині

пропонується прослухати аудіозаписи різних звуків та шумів максимально співзвучних із певним звуком. Образ зорового символу повинен відповідати спорідненій з ним фонетичній асоціації та звуковому знаку. Таким чином, сприймаючи звук, дитина ніби «прив'язує» кожен із звуків до певного символу, в результаті чого у неї утворюється асоціативний зв'язок між двома об'єктами та формується більш стійкий зоро-, слухо-, кінестетично-артикуляційний образ звуку, основою якого є фонетична асоціація [27].

Розвитку мовленнєву творчість сприяє метод колажів. Мета цього методу – спочатку сприяти запам'ятовуванню якомога більшої кількості назв зображених предметів, а потім вибору головного героя і складанню казки про його пригоди. Незвичайні асоціації роблять образи яскравими, незабутніми і дитина легко відтворює у своїй уяві ланцюжок слів [39].

Схожою з попередньою є мнемотехніка, яка також позитивно впливає на запам'ятовування, збереження та відтворення інформації за допомогою асоціацій.

Мнемотехніка (гр. мистецтво запам'ятовувати) – це технологія, завдяки якій відбувається покращення засвоєння нової інформації через свідоме утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів [65, с. 10].

З метою розвитку мовлення використовують такі методи, як зв'язування (прийоми «Сюжет», «Римізація», «Послідовні асоціації», «Перша буква»); перетворення (прийоми «Аналогія», «Піктограма»); порядкова система (прийом «Інтер'єр»); підсилення (прийоми «Уособлення», «Небилиця», «Візуалізація»); збереження (прийоми «Раціональне повторення», «Практичне застосування») [6].

Діти починають спершу працювати з мнемоквадратами (зображення, яке відображає одне слово, словосполучення або просте речення), поступово переходячи до мнемотаблиць (це схематичне зображення кількох фрагментів, за якими можна запам'ятати та відтворити вірш чи казку).

Застосовуючи мнемотехніку вихователь може:

- розширювати та збагачувати словниковий запас дітей;
- вчити дітей дотримуватися послідовності під час переказування літературного твору;
- допомогти дітям легко вивчити вірші;
- вчити складати розповіді, відгадувати загадки.

Таким чином, за допомогою мнемотехніки крім того, що покращуються та впорядковуються процеси запам'ятовування, зростає інтерес дошкільників до навчання, ще й підвищується їхній рівень зв'язного мовлення [66].

Storyline – технологія, яка ґрунтується на створенні історії, яка містить ідеї розвитку подій, і веде до логічного завершення. Застосовуючи цю технологію, вихователь має чітко планувати діяльність дітей. Кожна складова Storyline – це модуль, який можна реалізовувати на заняттях, під час режимних моментів. Тривалість може бути від кількох годин до кількох місяців.

На початковому етапі створення Storyline вибирається ключова тема, навколо якої буде створюватись епізоди. Компонентами Storyline є герої, місця дії, час, дії / події.

Працюючи за Storyline діти активно включені у мовленнєву діяльність, тому що:

- створюють героїв історії;
- вигадують імена персонажів;
- наділяють персонажів рисами характеру, продумують зовнішній вигляд;
- проєктують локації;
- передбачають розвиток подій;
- створюють з допомогою вихователя банку слів і словосполучень, які пов'язані з темою Storyline;
- виявляють та розвивають креативність [62].

Ще однією технологією, яка розвиває креативність та мовлення, вчить приймати нестандартні рішення є технологія ТРВЗ (технологія розвитку винахідницьких завдань). Основу технології становлять ігри-заняття, під час яких діти ознайомлюються з навколишнім світом, навчаються виявляти

суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати ці суперечності. Такі ігри передбачають самостійний вибір дитиною теми, матеріалу та виду діяльності.

Серед принципів, яким вчать дітей в межах технології, є такі:

1. Зроби заздалегідь: принцип заснований на зміні об'єкта.
2. Перетворити шкоду на користь: негативні фактори використовують для отримання позитивного ефекту.
3. Прийом копіювання: замість справжнього об'єкта використовують його оптичну копію.
4. Розв'язання суперечностей у часі: зміна часу розвитку подій.
5. Принцип зміни агрегатного стану: об'єкт переходить в інший агрегатний стан, від цього змінюються його якості та ін.

Застосовуючи такі методи діти вчаться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, інтегрувати й синтезувати інформацію, аналізувати ситуації, передбачати наслідки, вибудовувати гіпотези; розвивають здатність висловлювати оригінальні ідеї і винаходити нове тощо [29].

Ефективною технологією для розвитку мовлення дітей дошкільного віку є казкотерапія. Під час застосування казкотерапії відбувається процес активізації мовних ресурсів та мовленнєвого потенціалу особистості. Завдяки цієї технології відбувається терапія середовищем та особливою казковою обстановкою [25, с. 166].

Казка дозволяє дитині прожити ту атмосферу і ту історію, яку і герой, завдяки чому малюк набуває нових знань та отримує досвід. Казки впливають на мовленнєву активність та на емоційний стан дитини. Використання на заняттях казкотерапії розвиває монологічне та діалогічне мовлення, активізує словник дітей, сприяє подоланню порушень звуковимови, розвиває слухову увагу, фонематичного сприймання. Під час аналізу казки відбувається обговорення поведінки і мотивів вчинків персонажів, що є приводом для розмови про моральні цінності [34; 38].

В казці, переконує Л. Калмикова, з'являється відчуття захищеності,

знімаються тривоги від невпевненості в говорінні. Крім того зникають страхи перед необхідністю висловлюватися публічно [24].

Ю. Руденко для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку пропонує використовувати театральне-мистецьке середовище, яке визначає як цілісний, інтегрований простір, систему, в якій інтегровано різні види художньо-мовленнєвої діяльності. За таких умов інтеграція різних видів діяльності (театралізованої, художньої, мовленнєвої, пізнавальної) посилює вплив театального мистецтва на розвиток мовлення.

Педагогічними умовами використання театально-ігрової діяльності з метою розвитку мовлення дітей, науковиця визначає такі: створення наочно-ігрового середовища для активізації словника старших дошкільників; включення в ігрову діяльність емоційно-експресивних, наочно-дієвих і мовних засобів взаємодії у процесі театально-ігрової діяльності; комплексне розв'язання завдань словникової роботи старших дошкільників у театально-ігровій діяльності.

Театально-мовленнєва діяльність передбачає формування мовленнєвих умінь: умінь домовлятися; умінь розпитувати співрозмовника; умінь розподіляти ролі; умінь вступати в діалог і підтримувати його; умінь брати активну участь у полілозі; умінь контактувати з однолітками і дорослими тощо.

У процесі театально-мовленнєвої діяльності відбувається розвиток мовлення за усіма напрямками: словникова робота (збагачення, активізація, уточнення словника); звукова культура мовлення, граматична правильність мовлення; розвивається зв'язність мовлення (монологічне і діалогічне мовлення). В процесі «гри у театр» у старших дошкільників активізуються приховані мовленнєві здібності, які знаходять вияв у спілкуванні з однолітками: щодо розподілу ролей у виставі; виконання певного, розробленого дітьми, за опосередкованою участю вихователя, сценарію чи сюжету; плануванні та розігруванні мовленнєвих етюдів тощо [54].

А. Руденяк та Т. Замяла визначають актуальність застосування театралізованої діяльності у становленні мовної особистості в тому, що:

- дошкільники отримують зразки правильного, грамотного, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого образними виразами, фразеологізмами, вживають різні типи зв'язних висловлювань для вирішення безпосередніх ігрових комунікативних ситуацій;

- мовлення стає більш чітким, зрозумілим, виразним, оформленим, тому що у процесі підготовки та показу вистави в дітей-дошкільників розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно забарвлений характер і передбачає широке вживання вербальних та невербальних засобів [55].

Основними завданнями роботи педагогів для формування мовленнєвої особистості є завдяки театральній діяльності є:

- розвиток мовленнєвого дихання і правильної артикуляції, чіткої дикції, різноманітної інтонації, логіки мовлення;

- навчання складання невеликих оповідань і казок, підбір найпростіших рим;

- навчання вимовляння скоромовок та віршів, поповнення словникового запасу; ознайомлення дітей із театральною термінологією, з основними видами театального мистецтва, виховання культури поведінки в театрі;

- навчання складання та розігрування вистав за казками і різними літературними творами; розвиток навичок дій з уявними предметами;

- розвиток умінь користуватися інтонаціями, що показують різноманітні емоційні стани [55, с. 230].

Наступною дієюю для розвитку мовлення дітей є форма організації роботи дітей у парах, тому що надає можливість слухати, висловлюватись та обмінюватися ідеями. Робота в парах сприяє розвитку навичок спілкування, критично мислити, уміння переконувати та вести дискусію.

Побудова діалогічних завдань має включати визначення предмету майбутньої розмови; призначення соціальних ролей для пари дітей та відповідного комунікативного завдання. Вихователь має враховувати чи спроможні діти побудувати логічні висловлювання на задану тему; з'ясувати, чи

всі дошкільники володіють достатнім рівнем мовленнєвої підготовки. За потребою вихователь надає підтримку, корегує помилки. Прикладами тем для діалогів можуть бути такі: «У магазині», «У музеї», «На кухні», «Розмова по телефону», «Як пройти?» тощо [33].

Логопедична розминка є інтерактивною систематичною формою роботи з вдосконалення та корекції мовленнєвої компетентності дитини. Крім застосування в корекційних групах, її доцільно проводити й у групах загального розвитку, що сприятиме профілактики мовленнєвих порушень та розвитку мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку.

Завданнями логопедичної розминки насамперед є:

- розвиток артикуляційної, дрібної, загальної моторики;
- розвиток мовленнєвого дихання;
- розвиток фонематичного слуху, слухової уваги;
- розвиток психічних процесів;
- збагачення та активізація словникового запасу;
- формування правильної звуковимови;
- уточнення, закріплення знань отриманих раніше.

Л. Древняк до логопедичної розминки пропонує включати такі види діяльності, як віршоване привітання, артикуляційну та звукову гімнастику, розвиток мовленнєвого дихання, самомасаж кистей рук, активізацію словникового запасу, пальчикову гімнастику, вправи на розслаблення, зняття м'язевої напруги, розвиток слухової уваги, фонематичного слуху, голосові вправи, ігри на соціалізацію, ігри для розвитку психічних функцій [22].

Таким чином, сформованість мовленнєвих умінь дитини є важливим досягненням дошкільного дитинства, що допомагає орієнтуватися у всіх сферах його життєдіяльності. Це обумовлює необхідність використання педагогом різноманітних сучасних технологій, завдяки яким процес навчання перетворюється у цікаву гру, під час якої дошкільники самі прагнуть до мовленнєвого розвитку. Мовленнєве виховання має бути систематичним. Педагог має володіти методами і прийомами роботи з розвитку зв'язного

мовлення та уміло їх застосовувати.

1.3. Особливості застосування кінезіологічних вправ для розвитку мовлення дошкільників

Мовлення у дитини розвивається разом з її фізичним і психічним розвитком. Для того, щоб мовлення розвивалося належним чином, потрібні здорова нервова система, нормальний слух і зір, а також активне спілкування дитини з дорослими. Мовлення виникає в результаті злагодженої співпраці різних областей головного мозку. Органи артикуляції лише виконують команди, які надходять з мозку. Центр, відповідальний за рухи рук, розташований дуже близько до центру, що відповідає за мовлення. Взаємозв'язок між цими центрами виявляється в тому, що людина, яка вагається з вибором слів, може використовувати жести, а дитина, коли малює, може мимоволі рухати язиком. Оскільки мовлення та рухи рук взаємопов'язані, при наявності проблем з мовленням у дитини, педагоги та психологи особливу увагу звертають на розвиток дрібної моторики рук, що позитивно впливає на функціонування мовленнєвих центрів головного мозку. Наука, про розвиток головного мозку через рух, називається кінезіологія. Кінезіологія сприяє інтелектуальному та руховому розвитку дитини, а вправи з кінезіології покращують когнітивні функції, синхронізують роботу обох півкуль головного мозку, полегшують процес запам'ятовування, підвищують увагу та полегшують процес письма. Отже, кінезіологія є однією із здоров'язбережувальних технологій, яка спрямована на корекцію та профілактику відхилень у розвитку дітей загалом та мовленнєвого розвитку зокрема.

Кінезіологія – («kinesis» – рух, «logos» – «наука») бере свій початок з 1964 року. Її засновником є американський дипломований хіропрактик доктор Джордж Гудхарт. Основним методом в кінезіології є так званий «метод м'язового тестування», а саме, регулярне визначення тонусу тих чи інших м'язів

в процесі кінезіологічні процедури [63, с. 94].

Наразі розрізняють декілька напрямів кінезіології:

- прикладна кінезіологія та кінезітерапія;
- спортивна кінезіологія;
- освітня кінезіологія;
- онтокінезіологія;
- педагогічна кінезіологія.

Кожен з цих напрямів має свої власні завдання, цілі, методи вивчення та області використання [63, с. 94].

Для розвитку мовлення дітей кінезіологія має суттєве значення, тому що належить до числа ефективних засобів корекції, що допомагають досягненню максимально можливих успіхів у подоланні психомовленнєвих труднощів і загального оздоровлення дітей з мовленнєвими порушеннями. Це пов'язано з тим, що розвиток мовлення, як доводять психологи, залежить від сформованості півкуль головного мозку та їхньої взаємодії. Власне формування мовлення дитини починається тоді, коли рухи пальців рук досягають достатньої точності. Розвиток дрібної (пальцевої) моторики створює ґрунт для подальшого формування мовлення. Зв'язок моторики і мовної функції був підтверджений дослідниками Інституту фізіології дітей і підлітків, де було доведено, що формування мовних областей відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, точніше, від пальців [9]. Таким чином, оскільки існує взаємозв'язок мовленнєвої і моторної діяльності, то при наявності порушення мовлення у дитини особливу увагу необхідно звернути на тренування пальців.

Кінезіологія є актуальною як для профілактики та корекції мовленнєвих порушень у нормотипових дітей, так для дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти в інклюзивних групах / класах або здобувають освіту в спеціальних закладах. Діти з ООП мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, наприклад, відстають у розвитку словесно-логічного мислення, не опановують операції мислення (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), мають недостатньо розвинену дрібну моторику та /

або порушена координація рухів.

Серед найпоширеніших недоліків звукової культури мовлення, Т. Рожко-Павлишин, виділяє вікові, фізіологічні недоліки мовлення дітей; паталогічні вади в мовленні дітей, зумовлені педагогічною занедбаністю; мовленнєві порушення, викликані неправильним розвитком мовленнєвого апарату (вроджені або набуті) [53].

Як наслідок у дітей, що мають порушення мовлення, є порушення комунікативної здібності. Порушення мовлення, обмеженість мовленнєвого спілкування часто негативно впливають на формування особистості дитини, викликають психічні напруги, специфічні особливості емоційно-вольової сфери, сприяють розвитку негативних якостей характеру [61].

Саме тому з раннього віку потрібно починати працювати над розвитком моторики дитини: виконувати масаж пальчиків, активуючи тим самим точки, що пов'язані з корою головного мозку; застосовувати вправи з гудзиками та шнурками тощо [11].

Дійсно, у процесі дій із предметами у дітей ще в молодшому віці починається розвиток дрібної моторики. Спочатку з'являються хапальні рухи, відбувається сприйняття і розвиток зорово-рухової координації, розвивається вправність рук, відпрацьовується узгодженість дій обох рук, диференціюються рухи пальців. До 6-7 років в основному закінчується дозрівання відповідних зон кори головного мозку, розвиток дрібних м'язів кисті. Саме тому цей вік є сензитивним періодом для розвитку кисті руки.

Разом з тим вихователі закладів дошкільної освіти спостерігають недорозвинення дрібної моторики кистей рук, недостатньо розвинені мовленнєві навички: мовлення малозрозуміле для оточуючих, не відповідає віковим нормам. Ці спостереження також підтверджують факт про те, що мовні області мозку частково формуються під впливом імпульсів, що надходять від пальців рук. Образно кажучи, руки – це маніпулятори мозку: «пальці допомагають говорити» [9, с.87].

Вивчаючи вплив розвитку дрібної моторики на формування мовленнєвої

особистості дитини раннього віку Х Вайнагій, переконує, що дрібна моторика розвивається природним чином на базі загальної моторики: дитина вчиться тримати предмет, потім починає перекладати з руки в руку; до двох років вона вже здатна малювати, правильно тримати пензлик і ложку. Пізніше моторні навички стають різноманітнішими і складними, а саме, збільшується частка дій, які вимагають узгоджених дій обох рук. Дрібну моторику розвивають прості вправи, що супроводжуються віршованим текстом, малювання і розфарбовування, ліплення, аплікація, виготовлення виробів з природного матеріалу, викладання візерунків з мозаїки, пальчикові ігри та гімнастика, нанизування (намиста, макарон), конструювання з дрібних деталей, перебирання круп, елементарні навички самообслуговування (застібання / розстібання гудзиків, кнопочок, зав'язування шнурків та ін.) [11].

Основною метою застосування кінезіології є розвиток міжпівкульної взаємодії та синхронізація роботи півкуль головного мозку, що сприяє активізації розумової діяльності.

Серед завдань кінезіології (кінезіологічних вправ) можна визначити такі:

- розвиток міжпівкульної взаємодії;
- синхронізація роботи півкуль;
- розвиток дрібної моторики;
- розвиток пам'яті, мислення, слуху, уяви, сприйняття;
- підвищення концентрації уваги;
- формування просторових уявлень;
- подолання патологічних відхилень;
- підвищення фізичної та розумової активності;
- розвиток здібностей до навчання;
- вдосконалення механізмів адаптації до зовнішнього середовища;
- подолання спресових ситуацій;
- розвиток мовлення тощо.

Завдяки кінезіологічним вправам, які впливають на рухову координацію, мозок формує єдиний підхід до діяльності обох його півкуль, що тісно пов'язані

між собою системою нервових волокон. Дослідження показують, що діти краще навчаються, коли вони більше рухаються. Розвиток мовленнєвих навичок пов'язаний з дрібною моторикою пальців: якщо пальці зв'язати, то навчання стає набагато повільнішим. Крім того, сучасні методи навчання показують, що нову інформацію легше засвоювати, впливаючи на різні канали сприйняття: зір, слух, дотик і рух.

«Гімнастика мозку», як ще називають кінезіологію, сприяє координації роботи правої та лівої півкуль мозку, що розвиває взаємодію між тілом та інтелектом. Оскільки права півкуля відповідає за тіло, координацію рухів, просторове та кінестетичне сприйняття, а ліва – за математичні, знакові, мовленнєві та логічні функції, порушення міжпівкульної передачі інформації може спотворювати пізнавальну діяльність дітей. Роль спільної діяльності в здійсненні вищих психічних функцій також важлива з цієї точки зору.

Для того щоб творчо осмислити будь-яку проблему, необхідні обидві півкулі та взаємодія й синхронізація між ними. Кожна з них є не дзеркальним відображенням іншої, а необхідним доповненням.

Мозолисте тіло відповідає за зв'язок між півкулями та загальну цілісну роботу мозку. Якщо його волокна не сформовані з якої-небудь причини, наприклад, родової травми, це може призвести до порушення зорової пам'яті, фонематичного слуху, а також є однією з причин труднощів у навчанні, включаючи дисграфію та дислексію. Чим більше обидві півкулі активізуються, тим більше зв'язків формується через мозолисте тіло. Це сприяє кращій взаємодії між півкулями та розумнішим діям людини. Розвиток міжпівкульної взаємодії є основою розвитку інтелекту, і цю взаємодію можна розвивати за допомогою спеціальних кінезіологічних вправ.

До комплексу кінезіологічних вправ ключають: вправи на розтягування, які нормалізують м'язове напруження та не контрольовану м'язову млявість; дихальні вправи, які покращують ритміку організму, розвивають самоконтроль; вправи для очей, які розвивають міжпівкульну взаємодію, підвищують енергію організму; під час виконання рухів для тіла розвивається міжпівкульна

взаємодія, знімаються мимовільні, ненавмисні рухи й м'язові затиски; вправи для розвитку дрібної моторики; вправи на релаксацію; масаж [10].

Загалом кінезіологічні вправи сприяють гармонійному розвитку особистості та її творчій самореалізації [21].

До методів кінезіології відносять логоритміку; кінезіологічні ігри та вправи; вправи з елементами масажу біологічно активних зон; біоенергопластику; вправи з водою та піском, тощо. Зупинимося більш детально на деяких із них.

Р. Клопов та В. Горшкова запропонували методику застосування адаптованих фізичних вправ. Автори виходили з позиції про те, що організм людини – це система, яка функціонує як одне ціле, і, відповідно корегуючи психомоторний розвиток дитини, відбувається позитивний вплив на розвиток її мовлення. Вони узагальнили погляди науковців щодо особливостей рухової сфери дітей із загальним недорозвитком мовлення, а саме:

- відсутність тяжких рухових розладів, але наявне відставання рухового розвитку від вікової норми;
- порушення регуляції довільних рухів (свідомих рухів, що характеризуються цілеспрямованістю);
- несформованість техніки виконання рухів і недостатність рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості);
- недосконалість дрібної моторики рук;
- особливості моторного розвитку (сповільненість, недостатня координованість довільних рухів; підвищена рухова активність, непосидючість; недостатності рухового тону; підвищена виснаженість тощо).

Запропонованими ними методика застосування адаптованих фізичних вправ містить діагностику стану психомоторного розвитку дітей та комплекси адаптованих фізичних вправ для трьох вікових груп дітей дошкільного віку.

Р. Клопов та В. Горшкова запропонували комплекс занять з корекції психомоторного розвитку із застосуванням адаптованих фізичних вправ розраховані на навчальний рік, що складаються із двотижневих комплексів та

мають по 8 груп адаптованих, диференційованих за віковою групою, фізичних вправ для розвитку. Це вправи:

- 1) комбінованого плавного подовженого ротового видиху;
- 2) загальної моторики;
- 3) координації рухів загальної моторики;
- 4) дрібної моторики;
- 5) почуття ритму;
- 6) взаємодії півкуль головного мозку;
- 7) мімічної моторики;
- 8) артикуляційної моторики.

До того ж Р. Клопов та В. Горшкова наголошують що у мовленнєвому розвитку, крім кори головного мозку, важливу роль грають і більш елементарні структури мозку: стовбур головного мозку, який складається з довгастого мозку, Варолієва мосту, мозочка, середнього мозку, проміжного мозку, стріопалідарної системи, ретикулярної формації. Ці структури мають значний вплив на півкулі головного мозку. Застосування адаптованих фізичних вправ призводить до активізації всіх частин і структур головного мозку, що позитивно впливає на розвиток мозку загалом і безпосередньо центрів мовлення. До того ж виконання адаптованих фізичних вправ сприяє поліпшенню кровообігу у тканинах, насичує їх киснем, що призводить до покращення стану моторики органів та частин тіла дитини, покращує самопочуття, зменшує дратівливість, тривожність або млявість, додає впевненості у собі [32].

Цікавими для дітей та незамінними для релаксації, зняття рухових стереотипів і судомних рухів, регулювання м'язового тону, підвищення концентрації уваги, розвитку логіки і мовлення (особливо для дітей із заїканням) є ігри та вправи із використанням піску та води.

Такі вправи розвивають як тактильно-кінестетичну чутливість та дрібну моторику рук, так і навчають дитину прислухатися до себе, висловлювати свої почуття, сприяючи розвитку мовлення, довільної уваги і пам'яті.

Так, ігри та вправи з піском крім дрібної моторики розвивають слухову

увагу, пам'ять, фонематичне сприймання, артикуляційю і як результат сприяють закріпленню вимови звуків, розвитку зв'язного мовлення, підвищують мовленнєву активність тощо.

Н. Петренко, яка займається, формування мовленнєвої компетентності дошкільників із заїканням, помітила, що ігри з піском та водою розвивають у дітей, що заїкаються діалогічне мовлення: діти вчаться правильно будувати речення, узгоджувати іменники з прикметниками, числівниками, підбирати зменшувально-пестливі форми, класифікувати предмети.

Дослідниця зауважує, що для виправлення звуковимови дитину спочатку навчають співвідносити рухи язика і пальців в воді чи піску при розучуванні і виробленні артикуляційних вправ, автоматизації ізольованих звуків, промовлянні складів, слів [49].

Біоенергопластика – це поєднання рухів артикуляційного апарату з рухами руки.

Біоенергопластики використовується з метою:

- розвитку координації рухів, дрібної моторики пальців рук, органів артикуляції;
- нормалізації м'язового тону;
- подолання синкенеції, гіперкінеції, спастичних застигань пальців руки в неприродному положенні;
- формування кінестетичного відчуття напруження та розслаблення;
- активізації мовленнєвої та інтелектуальної діяльності дитини;
- розвитку пам'яті, довільної уваги, зорового і слухового сприйняття;
- формування вміння діяти за словесними інструкціями та ін. [49]

Під час впровадження біоенергопластики артикуляційні вправи проводяться одночасно з рухами спочатку однієї кисті руки (правої, лівої), потім обох, що імітують рухи щелепи, язика та губ. Особливістю проведення артикуляційної гімнастики з біоенергопластикою рука дитини, підключається тільки за умови повного засвоєння артикуляційної вправи і виконанні її без помилок.

Застосування біоенергопластики є ефективним у процесі виправлення порушень звуковимови у дітей зі зниженими та порушеними кінестетичними відчуттями, оскільки діюча долоня багаторазово посилює імпульси, що йдуть від м'язів язика до кори головного мозку [13].

Таким чином, систематичне виконання кінезіологічних вправ сприяє розвитку міжпівкульної взаємодії, що є основою для формування здібностей, пам'яті, мовлення, мислення та моторики дитини. Сила, рівновага, рухливість та пластичність нервових процесів здійснюються на більш високому рівні, а регулююча та координуюча роль нервової системи удосконалюється

Кінезіологічні вправи є швидкими, приємними для виконання, не вимагають окремого часу та не потребують фізичної підготовки дітей чи додаткових атрибутів для виконання.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку

Важливою передумовою формування у дітей мовлення, є з'ясування рівня його розвитку. Своєчасно проведена діагностика та аналіз отриманих результатів дозволять вихователю чи логопеду дібрати адекватні методи та прийоми роботи.

У наукових дослідження пропонуються різні підходи до визначення критеріїв розвитку мовлення дітей, до прикладу:

- Ю. Кролівець: мотиваційно-інтенційний, внутрішньо-мовленнєвий, контекстний, структурний, лексико-граматичний, інтонаційний [40];
- І. Баранець: когнітивно-мовленнєвий; дискурсивно-мовленнєвий; креативно-мовленнєвий [3];
- О. Савчин: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, технологічно-результативний [56];
- Т. Соловова: мотиваційно-емоційний; лінгвістично-змістовий; поведінково-діяльнісний [59];
- І. Гречишкіна: психологічний, змістовий, операційний [17] та ін.

Варто зазначити, що зміст критерії та показників залежить від того, яка сторона мовлення досліджується та від того чи є суттєві порушення у мовленні (заїкання, загальне недорозвинення мовлення, фонетико-фонематичні порушення та ін.) та / або інші види порушень (розлади аутистично спектру, затримка психічного розвитку і т.ін.).

На основі означених вище досліджень було розроблено власні критерії та показники розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку:

- 1) мотиваційний критерій: наявність інтересу до процесу розповідання;

самостійність у мовленнєвих діях, в тому числі, пошук вирішення комунікативних завдань; здатність та бажання ініціювати та підтримувати контакти з однолітками та дорослими;

2) діяльнісний критерій: дотримання логічної послідовності викладу; адекватність мовленнєвого оформлення думки з точки зору її зрозумілості для слухача; розуміння дітьми змісту звернутого висловлювання, змісту художніх текстів; уміння висловлюватися відповідно до мовленнєвої ситуації; цілісність висловлювання; дотримання порядку слів у висловлюванні; вживання слів у правильній формі; вміння переказувати текст, складати розповіді; вміння висловлювати прохання, вітатися; вміння виявляти емпатію;

3) когнітивний критерій : наповненість активного та пасивного лексичного запасу; розуміння семантики слів; обізнаність із формулами мовленнєвого етикету; обізнаність із малими формами фольклору та творами українських та зарубіжних письменників;

4) експресивний критерій: правильна звуковимова, розвиненість фонематичного слуху; наявність у мовленні мовних і немовних засобів образної виразності; дотримання логічних наголосів, доцільне використання сили голосу, темпу мовлення, інтонації.

Відповідно, якщо у дитини сформовані всі показники, то визначається високий рівень розвитку мовлення, якщо сформовано від 40 до 80% показників – середній рівень, менше 40% – низький рівень.

Діагностика рівня розвитку мовлення дітей дошкільного віку має свою специфіку. В психолого-педагогічній літературі наявні безліч різноманітних дослідницьких методик, які враховують специфіку віку, соціальну ситуацію розвитку, наявність порушень у мовленні та / або інших порушень.

Комплекс методик дає можливість визначити рівень розвитку мовлення дитини, встановити відповідність розвитку віковій нормі та простежити за розвитком мовлення дитини із року в рік.

Психодіагностичний інструментарій для ЗДО, як визначає Р. Павелків та О. Цигапало, це система методів, різноманітних дослідницьких технік,

порівняно легких у користуванні і водночас достатньо прогностичних методик, сукупність засобів і матеріалів, застосування яких дозволяє скласти цілісне уявлення про вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей дошкільного віку [48, с. 10].

Виділяють два основні види психодіагностичного інструментарію. Перший, власне психодіагностичний інструментарій, який включає в себе стимульний матеріал та інтерпретаційні засоби. Другий – це допоміжний інструментарій, який супроводжує або технічно забезпечує проведення психодіагностичного обстеження. Стимульний та інтерпретаційний інструментарій є складовою частиною методик, тестів і корекційно-діагностичних технологій.

Під час діагностичного обстеження спеціально впливають на дитину за допомогою стимулів, завдань тощо; фіксують реакцію (відповіді, дії) на цей вплив і аналізують отриману у відповідях інформацію на стимули. Стимули можуть бути вербальними та невербальними (малюнки, картинки, значки, плями, кольорні картки тощо). Невербальні стимули можуть бути спрямовані не лише на зорове сприйняття, а й на інші органи відчуття. Інтерпретаційні засоби включають шкали, таблиці, матриці, графіки, карти індивідуального психічного розвитку та інші.

Допоміжний інструментарій включає різні матеріали та засоби, такі як олівці, фломастери, фарби, папір, картон, клей, ножиці, пензлики, пластилін, іграшки, атрибути, дитячі книги, дискети та інші [48].

При проведенні психодіагностичного обстеження дитини важливо враховувати такі умови, як:

- дотримання нормативних правових актів та етичних норм;
- створення спокійної та доброзичливої обстановки, встановлення позитивного контакту на початку обстеження;
- узгодження з режимом дня дошкільників (доцільно проводити його у першій половині дня);
- використання педагогічного спостереження за поведінкою та діяльністю

дитини під час обстеження;

- підтримування інтересу до завдань, які виконує дитина;
- дотримання правила «легкого старту»: розпочинати з легкого (тренувального) варіанту, щоб дитина зрозуміла, в чому полягає сутність завдання;
- тривалість обстеження не повинна перевищувати 20 хвилин (у старшому дошкільному віці);
- завчасна підготовка дидактичного матеріал.

Специфікою обстеження рівня розвитку мовлення в тому, що вона проводиться індивідуально.

Розглянемо діагностичний інструментарій для визначення рівня розвитку мовлення дитини старшого дошкільного віку, які не мають суттєвих порушень у мовленні.

Основним методом дослідження рівня розвитку мовлення має стати спостереження за характером спілкування дитини з дорослими та однолітками. Так, здійснюючи спостереження експериментатор звертає увагу на таке:

- спосіб звернення до дорослих із запитаннями / проханнями;
- прагнення дитини заслужити похвалу дорослого;
- спосіб спілкування з однолітками;
- узгодження / неузгодження власних бажань з інтересами товаришів;
- вибір ролі дитини в грі;
- вміння виявити себе і свої інтереси;
- виявлення активності у спілкуванні з однолітками та дорослими та ін.

Інтерпретація результатів спостереження дозволить визначити як загальні показники комунікабельності, так і визначені вище показники запропонованих нами критеріїв: наявність взаємодії у різних видах діяльності; уважність дитини до міжособистісних взаємин; прагнення до взаємодії; уміння та бажання спілкуватись; позитивне емоційне ставлення до дорослих та однолітків; володіння навичками культури спілкування; самостійність у розв'язанні конфліктних ситуацій тощо [48].

Крім того дослідження мовлення дошкільників може включати обстеження:

- граматичної будови мовлення;
- стану лексичної складової мовлення;
- стану звуковимови;
- зв'язного мовлення.

Так, вивчаючи стан сформованості системи морфологічної словозміни досліджують засвоєння системи значень граматичних морфем і способів їх мовного позначення, які відображають різні граматичні категорії, їх використання у процесі розуміння і породження висловлювання; засвоєння дітьми синтаксичного значення слова у реченні; розуміння логіко-граматичних конструкцій.

До прикладу, для обстеження граматичної будови мовлення можна використовувати такі завдання:

- скласти речення або коротке оповідання з опорою на сюжетні або серійні картинки;
  - скласти речення за опорними словами;
  - відповісти на запитання за змістом малюнків;
  - називати маленькі предмети до запропонованих великих;
  - називати відносні прикметники, утворені від іменників, до прикладу, зі значенням матеріалу, з якого зроблений предмет (суфікси -ов-, -ев-, -н-) (паперовий, дерев'яний, скляний, гумовий, яблучний, молочний); складні прикметники (короткі ноги – коротконогий);
  - називати присвійні прикметники (чий це будинок, якщо там живе лисиця (собака, заєць, вовк, миша, жабка)?);
  - утворити нові слова: до слова «літає» додай: за-, ви-, під-, пере-,
- [44; 60].

Вивчаючи стан сформованості лексичного складової мовлення з'ясовують розуміння контекстуально зумовленого значення слова; перенос засвоєного значення на нові аналогічні ситуації; вміння добирати синоніми, антоніми;

розуміння багатозначності слова; розуміння твірного та похідного слів і їх порівняння за значенням; уміння практично оперувати словотворчими морфемами у процесі словотворення; виділення на практичному рівні спільної морфеми у ряді слів; характеру встановлюваних дитиною смислових зв'язків між словами [60].

Для вивчення стану лексичної складової мовлення можна використати такі завдання:

- розрізнення слів паронімів за картинками: показати зображення, яке просить експериментатор (рак-лак, миска-мишка);
- розрізнення маленьких / великих, веселих / сумних іграшок;
- вибір заданої дії (лежить, сидить);
- вибір зображень предметів, які можна використати для частування гостей;
- вибір зображень одягу; пір року тощо;
- завдання на розрізнення «слів-близнюків (ручка хлопчика / каструлі / двері / кошика);
- розуміння прямого значення слова шляхом слухання дитиною текстів: дитині читають текст, який містить конкретне слово, виражене іменником, прикметником, дієсловом (герой, страх, біда, хитра, бідний, добрий, жаліти), і просять відповісти: «Про кого можна сказати і чому. Що означає це слово?».

Досліджуючи стан звуковимови з'ясувують вміння вимовляти звук ізольовано та використовувати його в самостійному мовленні. Звертається увага на недоліки звуковимови, а саме: заміна, спотворення або відсутність певних звуків. Також виявляється стан сформованості фонематичних процесів, а саме, сприймання, уявлення, аналізу.

Під час обстеження вимови використовують набір предметних малюнків. Щоб виявити у дитини вміння вимовляти ті або інші звуки мови дається завдання назвати лише ті малюнки в яких є заданий звук (на початку, в кінці, середині слова).

Також можна запропонувати завдання:

- повторити ряд складів (па – пта, то – кто), слів (акваріум, настрій, портфель), речень (Бібліотекар видає книги. Фізкультурники їдуть на змагання);
- підняти червону карточку, коли дитина чує звук [с] у слові, а зелену, коли чує [ш];
- показати певну картинку (рак) і запитати: «Це ... (лак?)»;
- впізнати ізольований звук з-поміж інших (наприклад: голосний серед приголосних (підніми руку, коли почувеш а (м, а, д, к, а, в, а, с));
- впізнати звук на фоні складу (наприклад: голосний на початку складу (підніми руку, коли почувеш о (ом, ан, ор, ус, ок));
- виявити спроможності здійснити звуковий аналіз слова без опори на слухове сприймання: дитині пропонується картинка без її називання, наприклад, ліс. Дитина без промовляння повинна визначити послідовність звуків та їх кількість, спираючись на власне уявлення та ін. [60]

Для обстеження стану розвитку зв'язного мовлення можна запропонувати:

- переказати знайому казку (за потребою з опорою на малюнок);
- відповісти на питання до ситуації, зображеної на малюнку;
- скласти речення за малюнком;
- скласти розповідь за сюжетною картинкою та їх серією [44; 60].

Отримані дані зпiсля застосування запропонованих завдань покажуть: чи мають діти проблеми зі зв'язним мовленням. Так, у своїх розповідях діти часто лише перераховують предмети і дії, звертаючи увагу на другорядні деталі і пропускаючи головне. При переказі можуть виникнути труднощі із запам'ятовуванням логічної послідовності дій та їх відтворенням.

Л. Калмикова розробила Програму діагностики розвитку мовлення дітей, яка з-поміж включає етап діагностики мовлення дітей за спеціально розробленими методиками та визначення зони актуального й найближчого мовленнєвого розвитку дітей.

Діагностика мовлення дошкільників, запропонована Л. Калмиковою, охоплює комплекс методик для діагностики таких операцій, як виникнення

мовленнєвих мотивів; утворення мовленнєвих інтенцій; цілеутворення у висловлюваннях; граматичне структурування; внутрішнє програмування.

У межах застосування цих методик дослідниця пропонує записувати дитячі висловлювання на диктофон та здійснювати їх граматичний аналіз; спостерігати за спілкуванням практичного психолога й вихователів з дітьми на заняттях та в повсякденному житті; проводити індивідуальні бесіди з дітьми.

Так, для діагностування мотивації можна використовувати методи створення ситуації вибору, спрямовані на виявлення тих дітей, які обрали серед запропонованих видів діяльності саме мовленнєву.

Наприклад, створюючи ігрову ситуацію «Біржа праці», вихователь, що виконує роль роботодавця, пропонує дітям обрати певні професії (будівельник, лікар, диктор на телебаченні). Під час такої гри вихователь вивчає найбільш значущі мотиви. Так, у ситуації, коли дитина «влаштовується» на посаду телеведучого, педагог може запитати про мету, з якою вона розповіла дітям казку, і надати на вибір перелік таких мотивів:

- щоб твоя казка сподобалася дітям;
- щоб твоя казка була для дітей цікавою;
- щоб тебе слухали і розуміли;
- тому що тобі подобається говорити, складати казки, небилиці;
- тому що тобі подобається висловлюватися перед товаришами;
- тому що ти прагнеш навчитися чітко висловлювати свою думку.

Діагностика операцій утворення мовленнєвих інтенцій проводиться з метою вивчення нерозривного зв'язку змісту мовлення дошкільників з їхніми прагненнями під час конкретного акту говоріння.

Для цього у дошкільників можна запитати: як вони провели вихідний день, із ким зустрічалися; чому сподобався / не сподобався мультфільм; якого домашнього улюбленця вони мають; що цікавого вони бачили в зоопарку та ін.

Для визначення наявності самостійного задуму у дошкільників пропонується відповісти на запитання вихователя на зразок: «Як завершилася ваша прогулянка з татом? Хто був найспритніший під час змагань? Що вирішили

діти зробити для песика?» і т. д. Ці запитання спрямовані на те, щоб з'ясувати, як завершилися певні події в житті дітей, і відповідно до цього — як має закінчуватися їхнє висловлювання.

Інтенціональні спрямованості можуть бути на передавання інформації; на передавання вражень, вираження емоційного стану або на досягнення його стабілізації; на привернення уваги до себе; на активізацію комунікації з дорослими; на навчально-мовленнєву діяльність; на смислоформування, смислоформування.

В свою чергу для діагностики операцій цілеутворення у висловлюваннях можна запропонувати скласти розповіді на будь-яку тему з власного досвіду («Мої ігри», «Святкування дня народження», «Як я відпочивав улітку» тощо). Важливо, що перед розповіддю діти мають пояснити, про що / про кого буде розповідь і чим скінчиться подія, про яку йтиметься [26].

Для визначення рівня розвитку мовлення дітей, що мають певні порушення є спеціфічний діагностичний інструментарій, представлений у науковій та методичній літературі, до прикладу діагностика мовленнєвого розвитку дітей:

- з розладами аутистичного спектру (В. Кислична, В. Баклан) [28];
- з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення (Ю. Рібцун) [52];
- із загальним недорозвитком мовлення (Л. Трофименко) [61].

Таким чином, для вивчення рівня розвитку мовлення дітей нами було запропоновано критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, експресивний) та відповідні показники. Діагностичний інструментарій включає завдання на дослідження граматичної та лексичної будови мовлення, звуковимови та зв'язного мовлення. Використання методів діагностики залежить від віку дітей, наявності чи відсутності мовленнєвих та / або інших порушень у розвитку. Запропоновані завдання для діагностики також можна використовувати і з корекційною (розвивальною) метою.

2.2. Методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для підвищення рівня розвитку мовлення дітей

Аналіз наукової літератури переконує, що дошкільний вік є чутливим для засвоєння мовної та мовленнєвої інформації, а від так і для розвитку мовлення. Відповідно, завдання дорослих сприяти мовленнєвому розвитку дітей, активізувати, стимулювати та корегувати за потребою.

Стимулювання мовленнєвої активності дошкільників, відбувається шляхом спонтанних та змодельованих мовленнєвих ситуацій; використання діалогічних форм мовлення під час ігрової діяльності; застосування у предметно-розвивальному середовищі групи секторів мовленнєвого розвитку тощо [52]. Одним із шляхів розвитку мовлення дітей є застосування кінезіологічних вправ. Використання таких вправ будуть корисним як для роботи з нормотиповими дітьми, так і в інклюзивних / спеціальних групах в закладах дошкільної освіти.

Працюючи з дітьми у дошкільному підрозділі № 2 Запорізької гімназії 65 Запорізької міської ради ми переконалися, що систематичне та комплексне використання кінезіотерапевтичних вправ має позитивний вплив на розвиток рухової координації, кінестетичного сприйняття та просторової організації рухів, а також на розвиток пам'яті, концентрації уваги, удосконалення мовлення загалом та правильного вимовляння звуків зокрема.

Застосовуючи кінезіологічні вправи потрібно дотримуватися таких умов проведення:

- створити психологічно сприятливу атмосферу;
- продумати зручне розташування дітей (сидячи або стоячи);
- завчасно підготувати необхідне обладнання та допоміжні матеріали;
- використовувати вправи систематично тривалістю від 2 до 20 хвилин;
- застосовувати в будь-який час дня як частину заняття або динамічну паузу;
- якщо діти мають інтенсивне розумове навантаження під час

запланованого заняття, то кінізіологічну вправу краще проводити перед заняттям;

- домагатися осмисленості у виконанні та високого рівня саморегуляції: від дітей вимагається точне виконання рухів та прийомів.

Розпочинати використовувати кінезіологічні вправи потрібно з найпростіших, зацікавлюючи дітей, потім можна поступово ускладнювати. Так, до прикладу, можна виконувати знайому вправу із прискоренням темпу, або із заплющеними очима, з прикушеним язичком, із одночасним виконанням дихальних вправ та вправи для очей. Іншим варіантом може бути одночасне із виконанням вправи промовляння віршів, скоромовок або чистомовок.

В своїй практиці ми обов'язково планували використання кінезіологічних вправ: групували їх за складністю, адаптували до індивідуальних особливостей дітей, враховували кількість повторень упродовж року. Часто для підвищення ефективності вправ ми використовували музичний супровід. Це особливо важливо на етапі автоматизації рухів, коли ритм і темп музики стають основою розвитку внутрішньої організованості, уваги та емоційної чутливості дітей.

Кожна із застосованих нами вправ стимулює певну частину мозку і активізує процес об'єднання між думкою і рухами. Це призводить до того, що навчальний матеріал сприймається більш цілісно і природно, та, відповідно, краще запам'ятовується. Крім того, вправи для мозку також сприяють розвитку координації рухів і психофізичних функцій.

Застосовуючи кінезіологічну технологію важливо дотримуватися таких рекомендацій:

1. Пояснювати та показувати дітям вправи чітко та послідовно.
2. Починати з легких вправ і поступово переходити до складніших, які потребують уваги.
3. Не тиснути на дитину, вона повинна робити це із задоволенням.
4. Збільшувати темп лише після того, як рухи стануть чіткими.
5. Важливо, щоб дитина виконувала вправи багаторазово з метою закріплення рухових навичок

6. Після того, як рухи будуть відпрацьовані, пропонувати дитині самостійно ускладнювати вправи [31].

Як, правило вихователі та логопеди, які застосовують кінезіологічні вправи поділяють їх на групи або блоки. Наприклад, Л. Борисова запропонувала блочну систему кінезіологічних вправ, яка включає блок «Привітання» («Вітання в темряві», «Руки до плечей»), «Знайомство з тілом» («Вуха – ніс», «Веселий язичок»), «Звуковимова» («Жабки», «Дзеркальне малювання»), «Рухова грамота» («Кінезіологічна руханка», «Кулак, ребро, долоня»), «Лексична скринька» («Гриб – поляна», «Драбинка»), «Партнерство» («Велосипед», «Балансир») [10].

В свою чергу група авторів під керівництвом Я. Полупанової кінезіологічні вправи об'єднали за такими групами як:

- тілесні рухи;
- дихальні вправи;
- гімнастика мозку;
- вправи для релаксації та зняття напруги;
- гімнастичний масаж [30].

Цікавою є класифікація вправ О. Ліщишини-Гарук. В групу вправ, що збільшують тонус кори головного мозку, авторка включила дихальні вправи, масаж біологічно-активних точок, вправи, які підвищують енергетику кори мозку. До вправ, що покращують можливості прийому та переробки інформації педагогиня віднесла рухи кінцівками перехресно-латерального характеру; вправи, що відновлюють міжпівкульні зв'язки та функціональну асиметрію мозку. До вправ, що покращують контроль та регуляцію діяльності авторка віднесла рухи та пози перехресного характеру, які відновлюють зв'язки між лобовим та потиличним відділами мозку, встановлюють баланс між правим та лівим полем людини [31].

Наведемо приклади найбільш цікавих для дітей та найефективніших вправ для розвитку мовлення, які ми застосовували у своїй практиці [21; 30].

Кінезіологічні вправи з резинками:

- Гра «Повтори за мною»: вихователь одягає резинки на свої пальці різними способами, дитина має повторити.

- Гра «Веселі звуки, склади, слова»: на великий та на вказівний палець одягається резинка, натягується і при цьому вимовляється звук / склад / слово. Необхідно використовувати різні положення резинки на пальцях.

Цінним для розвитку міжпівкульної взаємодії є такі вправи

- Дзеркало: в парах одна дитина виконує рухи, а інша їх відтворює.

- Оладки: діти кладуть кисті на стіл при чому одна лежить долонею вниз, інша – долонею вгору; потрібно одночасно змінювати положення рук, перевертаючи кисті долонями то вгору, то вниз.

- Образ зими: діти «малюють» у повітрі обома руками під коментар вихователя (високо в небі плывуть хмарки (малювання хмарок двома руками); зірвався вітер (представляємо вітер хвилястими рухами рук); почав падати сніг (ніжні, делікатні рухи в зап'ястях); діти зліпили сніговика (малюємо спочатку три кульки, потім очі, ніс, гудзики і вкінці – глечик та віник).

- Дзеркальне малювання: на чистому аркуші паперу діти обома руками за допомогою олівців або фломастерів одночасно малюють симетичні малюнки або літери.

Перед застосуванням дзеркального малювання варто виконати вправу симетричні малюнки, під час якої діти «малюють» в повітрі обома руками одночасно симетричні малюнки / букви / цифри.

Прикладом вправ для розвитку абстрактно-логічного мислення (ліва півкуля) є вправа «Слон, що малює». Дітям потрібно встати чи сісти в «позу слона», витягнути руку вперед і малювати нею те, що пропонує вихователь (або за власним бажанням) великими мазками.

Виокремимо кінезіологічні вправи на дихання:

- «Свічка»: зробити глибокий вдих та спробувати одним видихом задути свічку, дмухаючи на пальчики, що зображують запалену свічку; уявити 5 маленьких свічок і та задути ці свічки маленькими порціями видиху.

- «Нирець»: зробити глибокий вдих, затримати подих, закрити ніс

пальцями, присісти (ніби пірнути у воду), порахувати до 5 і виринути (відкрити ніс і зробити видих).

- Вітерець – вітрище: по команді «Вітерець» потрібно дмухати на долоньку легенько, по команді: «Вітер посилюється» дмухати інтенсивніше; «Піднявся вітрище» – сильно дмухати і навпаки.

- Свічки на торті: уявити пальці свічками та дмухати на кожен пальчик короткими подихами, ніби гасити свічки на торті.

Прикладом вправи для релаксації та зняття напруги є «Подорож на хмарі».

Вихователь коментує: «Зручно розташуйтеся і закрийте очі. Зробіть кілька глибоких вдихів і видихів. Я хочу запросити вас у подорож на хмарі. Перескочіть на білу пухнасту хмару, схожу на м'яку гору з пухких подушок. Відчуйте, як ваше тіло зручно розташоване на цій великій хмарній подушці. Тепер починається подорож. Хмара повільно піднімається в синє небо. Чи відчуваєте ви, як вітер обдуває ваше обличчя? Тут, високо в небі, все спокійно і тихо. Нехай хмара перенесе вас зараз в таке місце, де ви будете щасливі. Спробуйте уявити це місце якнайточніше. Тут ви відчуваєте себе абсолютно спокійно і щасливо. Тут може статися щось дивовижне і чарівне. Тепер ви знову на своїй хмарі, і вона везе вас назад, на ваше місце».

Виділимо ряд вправ, які можна застосувати як руханку або динамічну паузу під час занять:

- Вухо-ніс: лівою рукою діти беруться за кінчик носа, а правою рукою – за протилежне вухо; їм потрібно одночасно відпустити вухо і ніс, плеснути у долоні та поміняти положення рук.

- Млин: рука та протилежна нога мають рухатися одночасно, з обертанням очей вправо, вліво, вгору, вниз. При цьому потрібно торкатися рукою протилежного коліна.

- «Людина – павук»: стати обличчям до стіни, ноги на ширині плечей, долоні покласти на стіну на рівні очей; потрібно пересуватися вздовж стіни вправо, потім уліво приставним кроком, руками й ногами рухати паралельно. Далі робити рухи лівою рукою і правою ногою, правою рукою і лівою ногою.

- «Клас-о'кей»: поперемінно показувати великим пальцем руки «клас» та «о'кей» у вигляді кільця з великого та вказівного пальців.

До таких вправ, які як фізична хвилинка використовуються на заняттях, відноситься і гімнастичний масаж подушечками пальців, кистями та передплечима, фалангами тощо, а саме:

- зробити масаж тильного боку долоні лівої руки;
- фалангами стиснутих в кулак пальців виконувати рухи за принципом «свердла» на долоні руки;
- виконувати рухи, як при розтиранні замерзлих рук;
- кінчиками пальців однієї руки поплескувати по кінчиках пальців іншої;
- масаж вушних раковин.

Досвід застосування кінезіологічних вправ показує такі позитивні зрушення:

- зменшення страху, підвищення впевненості;
- краще запам'ятовування;
- підвищення концентрації уваги;
- розвиток дрібної моторики та координації рухів, гнучкості;
- розвиток соціальної взаємодії

Звісно, що найбільших позитивних змін зазнало мовлення дошкільників, а саме: підвищився інтерес до процесу розповідання; бажання ініціювати та підтримувати контакти з однолітками та дорослими. Більшість дітей стали дотримуватися логічної послідовності викладу загалом та порядку слів у висловлюванні зокрема; стали вживати слова у правильній формі; покращилися вміння переказувати текст, складати розповіді. Також помітно збільшився активний лексичний запас; покращилась звуковимова та фонематичний слух.

Таким чином, розвинуте мовлення є важливим як для закладу дошкільної освіти, так і для подальшого навчання. Застосування кінезіологічних вправ є корисним інструментом як для фізичного, розумового та психоемоційного розвитку дітей дошкільного віку, так і для їхнього мовлення. Ці вправи не лише

стимулюють активність дошкільників та позитивно впливають на фізичне та когнітивне здоров'я, але й сприяють покращенню загального самопочуття, оптимізують інтелектуальні процеси та підвищують розумову працездатність. Кінезіологічні вправи дають як негайний, так і кумулятивний, тобто накопичувальний ефект.

ВИСНОВКИ

Мовлення є ключовим досягненням дитини дошкільного віку, яке дозволяє їй взаємодіяти з оточуючим світом, розуміти його та виражати свої думки та почуття. Через мовленнєву діяльність дитина може спілкуватися, виражати свої потреби та бути готовою до навчання у школі.

Відповідно до першого завдання дослідження проаналізовано науково-методичну літературу з розвитку мовлення дітей дошкільного віку. З'ясовано, що рівень розвитку мовлення дітей безпосередньо впливає на характер відносин з однолітками і дорослими та, загалом, характеризує психічний розвиток особистості. Науковцями доведено, що своєчасний розвиток мовлення дітей уможливорює цілісне розкриття їх творчих здібностей та сприяє становленню особистості, яка вільно використовує мову в різних ситуаціях спілкування. Проаналізовано зміст Базового компоненту дошкільної освіти, в якому однією з компетентностей, яка має бути сформована у дитини в різних видах діяльності є мовленнєва, а одним із освітніх напрямів є «Мовлення дитини». Доведено, що мовлення / мовленнєва компетентність дошкільника важлива і для всіх інших напрямів, визначених у Базовому компоненті, та передбачає наявність збалансованого запасу слів з різних освітніх напрямів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що розвиток мовлення є засобом формування мовленнєвої компетентності, як різновиду комунікативної компетентності, що означає здатність особи практично використовувати знання про мову в процесі спілкування з певною усвідомленою метою, у визначених мовленнєвих ситуаціях. Процес розвитку мовлення відбувається поступово, разом із фізичним та психічним розвитком дитини і мовлення дошкільника стає регульованим пізнавальним процесом.

Відповідно до другого завдання виокремлено сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку. В роботі зазначено, що методика розвитку зв'язного мовлення спрямована на розвиток діалогічного і монологічного

мовлення дітей. Традиційно ефективними методами роботи з розвитку мовлення дітей є спостереження, дидактичні ігри, екскурсії, бесіди, читання та аналіз літературних творів, різноманітні мовленнєві вправи. Разом з тим під час навчання зв'язному мовленню дітей дошкільного віку обґрунтованим є використання інноваційних технологій таких як логоритміка, ейдетика, мнемотехніка, Storyline, технологія розвитку винахідницьких завдань, казкотерапія, використання театральної-ігрової діяльності, логопедична розминка та ін.

Відповідно до третього завдання кваліфікаційної роботи визначено особливості застосування кінезіологічних вправ. З'ясовано, що мовлення виникає в результаті злагодженої співпраці різних областей головного мозку. Органи артикуляції лише виконують команди, які надходять з мозку, а центр, відповідальний за рухи рук, розташований дуже близько до центру, що відповідає за мовлення. Оскільки мовлення та рухи рук взаємопов'язані, при наявності проблем з мовленням у дитини, педагоги та психологи особливу увагу звертають на розвиток дрібної моторики рук, що позитивно впливає на функціонування мовленнєвих центрів головного мозку. Доведено, що кінезіологія сприяє інтелектуальному та руховому розвитку дитини, а вправи з кінезіології покращують когнітивні функції, синхронізують роботу обох півкуль головного мозку, полегшують процес запам'ятовування, підвищують увагу та полегшують процес письма.

Відповідно до четвертого завдання дібрано діагностичний інструментарій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. В роботі зазначено, що важливою передумовою формування у дітей мовлення, є з'ясування рівня його розвитку. Своєчасно проведена діагностика та аналіз отриманих результатів дозволять вихователю чи логопеду дібрати адекватні методи та прийоми роботи. Саме тому було розроблено власні критерії та показники розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, а саме: мотиваційний критерій (наявність інтересу до процесу розповідання; самостійність у мовленнєвих діях, в тому числі, пошук вирішення комунікативних завдань; здатність та бажання ініціювати та

підтримувати контакти з однолітками та дорослими); діяльнісний критерій (дотримання логічної послідовності викладу; адекватність мовленнєвого оформлення думки з точки зору її зрозумілості для слухача; розуміння дітьми змісту звернутого висловлювання, змісту художніх текстів; уміння висловлюватися відповідно до мовленнєвої ситуації; цілісність висловлювання; дотримання порядку слів у висловлюванні; вживання слів у правильній формі; вміння переказувати текст, складати розповіді; вміння висловлювати прохання, вітатися; вміння виявляти емпатію); когнітивний критерій (наповненість активного та пасивного лексичного запасу; розуміння семантики слів; обізнаність із формулами мовленнєвого етикету; обізнаність із малими формами фольклору та творами українських та зарубіжних письменників); експресивний критерій (правильна звуковимова, розвиненість фонематичного слуху; наявність у мовленні мовних і немовних засобів образної виразності; дотримання логічних наголосів, доцільне використання сили голосу, темпу мовлення, інтонації).

Комплекс запропонованих у дослідженні методик надає можливість визначити рівень розвитку мовлення дитини, встановити відповідність розвитку віковій нормі та простежити за розвитком мовлення дитини із року в рік. Запропоновані завдання включають обстеження граматичної будови мовлення; стану лексичної складової мовлення; стану звуковимови; зв'язного мовлення. До того ж запропоновані завдання можна використовувати не тільки з діагностичною, а й з корекційною (розвивальною) метою.

Розроблено методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для підвищення рівня розвитку мовлення дітей. З'ясовано, що кінезіологічні вправи є швидкими, приємними для виконання, не вимагають окремого часу та не потребують фізичної підготовки дітей чи додаткових атрибутів для виконання. Доведно, що систематичне та комплексне використання кінезіотерапевтичних вправ має позитивний вплив на розвиток рухової координації, кінестетичного сприйняття та просторової організації рухів, а також на розвиток пам'яті, концентрації уваги, удосконалення мовлення загалом та правильного вимовляння звуків зокрема. Визначено умови, поради

щодо використання кінезіологічних вправ та наведено приклади найбільш цікавих для дітей та найефективніших вправ для розвитку мовлення, які були застосовувані на практиці.

Таким чином, кінезіологічні вправи стимулюють активність дітей, позитивно впливають на їхнє здоров'я, покращують мовлення, оптимізують мисленнєві процеси та підвищують розумову працездатність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко-Лемовська Л. В. Становлення слова у дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 33. С. 56-62.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyiosviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
3. Баранець І. В. Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією: дисер. ... канд. пед. н.: 016. Київ, 2022. 309 с.
4. Башинська Т. П. Форми та зміст організації взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом в умовах освітнього округу. URL: <https://inlnk.ru/VoREY>
5. Березовська Л. І., Смоляк М. А. Психологічні особливості адаптації школярів до навчання. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). С. 162-157.
6. Бобровська Х. В., Самсонова О. О., Чорна Г. В. Методи і прийоми мнемотехніки як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 53. Том 1. С. 177-182.
7. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинок наступності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. С. 23-27.
8. Богуш А. Передшкільна освіта: реалії сьогодення. *Наукові записки : науковий журнал. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2011. № 4. С. 34-39.
9. Богуш А. Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання

рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник для учнів пед.коледжів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Київ: Видавничий дім «Слово», 2021 336 с.

10. Борисова Л. Кінезіологія як засіб корекційно-розвивальної роботи з дітьми із порушеннями мовлення. *Логофест – 2020: матеріали логопедичного фестивалю* (м. Суми, 29 січня 2020 р.). Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 8-11.

11. Вайнагій Х. Вплив розвитку дрібної моторики на формування мовленнєвої особистості дитини раннього віку. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку: збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців* (м. Ніжин, 23 жовтня 2020 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 51-55.

12. Ватамаюнюк Г. П. Використання ейдотехніки у розвитку мовлення дошкільників. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 1. С. 45-49.

13. Воробйова О.В. Особливості використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей дошкільного віку. URL: <https://cutt.ly/VwO8xity>

14. Гавриш Н. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3-8.

15. Гавриш Н. Інновації в організації мовленнєвої роботи з дошкільниками. *Інноваційні технології в дошкільній освіті*. 2021. URL: <https://cutt.ly/SwAv4hs7>

16. Галкіна В. Б., Хомутова Н. Ю. Використання фізичних вправ по розвитку мілкої моторики пальців рук при корекції порушень мови у учнів початкових класів. *Дефектологія*. 1999. № 3. С. 13-17.

17. Гречишкіна І. А. 1 Критеріально-діагностичний інструментарій оцінки рівнів зв'язного мовлення молодших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 4(1). С. 73-75.

18. Гречишкіна І. А. Лінгводидактичні основи становлення мовлення у дітей молодшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Випуск 67. С. 66-68.

19. Голубюк Ю. Вплив кінезіологічних вправ на розвиток дитини дошкільного віку. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 2 (114). С. 71-75.
20. Дем'яненко С. Емпіричне дослідження мовленнєвого розвитку старших дошкільників у зв'язку з підготовкою до навчання грамоти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2020. Вип. 2. С. 119-125.
21. Дерябіна А. К. Активізація мозкової діяльності засобами здоров'язберезувальних технологій на уроках у початковій школі: метод. посібник. Кременчук: [б. в.], 2022. 60 с.
22. Древняк Л. П. Логопедична розминка, як сучасна форма мовленнєвого розвитку дошкільника. Кривий Ріг: [б.в.], 2020. 38с.
23. Зелінська-Любченко К. О. Розвиток мовленнєвої діяльності у дошкільників в умовах онто- та дизонтогенезу. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7(1). С. 144-154.
24. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
25. Калмикова Л. О. Технологія формування мовленнєвої особистості дошкільника. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: збірник наукових статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 березня 2019 р.)* / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2019. С. 61-62.
26. Калмикова Л., Харченко Н., Бондаренко Т. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://cutt.ly/nwP3iPrs>
27. Камангар М. Теоретичні засади інноваційних тенденцій розвитку сучасної освіти. *Дитячий садок*. 2009. № 2. С. 22.
28. Кисличенко В., Баклан В. Д. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. *Науковий*

вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017. № 3. С. 182-186.

29. Кіндей Л. Елементи ТРВЗ-педагогіки в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://cutt.ly/UwAv7FGb>

30. Кінезіологічні вправи, як засіб розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: збірка / укл.: Я. М. Полупанова та ін. Дніпро: [б.в.], 2022. 28 с.

31. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / авт.-упор.: О. П. Ліщишина-Гарук. Хмельницький, 2022. 83 с.

32. Клопов Р. В., Горшкова Г. В. Методика застосування адаптованих фізичних вправ у професійній діяльності вчителів-логопедів компенсуючих груп для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 76. Т. 1. С. 142-147.

33. Колеснік К., Комарівська Н., Присяжнюк Л., Стахова І. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2022. Вип. 17 (2). С. 127-138.

34. Коновалова Л. М., Ласточкіна О. В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Суми, 14 квітня 2017 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 28-31.

35. Конспект лекцій до дисципліни «Логоритміка» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, додаткової спеціальності 016 Логопедія / уклад.: Г. К. Кавиїна. Одеса: [б. в.], 2021. 61 с.

36. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / за наук. ред. О. В. Чеботарьової, О. І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

37. Крамаренко-Щудло К. Ф., Шеремет І. Розвиток мовлення дітей молодшого дошкільного віку в умовах розвивального середовища. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 2020. № 1. С. 44-48. URL: <https://doi.org/10.36074/30.10.2020.v3.14>

38. Красноперець А. Використання інноваційних технологій у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців (м. Ніжин, 23 жовтня 2020 року) / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, С. 197-201.

39. Кривоніс М. Л. Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи. Харків, 2012. 160 с.

40. Кролівець Ю. В. Психологічні особливості розвитку розповідного мовлення дітей дошкільного віку: дисер. ... док.філос. : 053. Переяслав, 2020. 332 с.

41. Ласточкіна О. В. Дослідження стану та змісту організації мовленнєвої підготовки дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 5 (31). С. 143-153.

42. Ласточкіна О. В., Єременко Л. П. Творчі ігри як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Суми, 15 лютого 2019 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 23-27.

43. Лебеденко Д., Кузава І. Особливості використання прийомів і методів для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №4(11). С. 112-116.

44. Мальцева Ю.О., Зелінська-Любченко К. О. Методика дослідження стану звязного мовлення дітей із знім середнього дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (14 квітня 2017 р., м. Суми). Суми : ФОП

Цьома С. П., 2017. С. 89-92.

45. Мицак О. П. Шляхи забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності (м. Тернопіль, 18-19 травня 2019 року). Тернопіль : Крок, 2019. С. 127-132.

46. Міленіна Г. Забезпечення неперервності дошкільної та початкової освіти на засадах нової української школи засобами квест-технології. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 4 (67). С. 112-116.

47. Опалюк Т. Л. Фізіологічні психологічні аспекти адаптації дитини до школи. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Випуск 11. С. 568-575.

48. Павелків Р. В., Цигапало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.

49. Петренко Н.В. Формування мовленнєвої компетентності дошкільників із заїканням. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2019. 100 с.

50. Пихтіна Н. П. Забезпечення наступності дошкільної і початкової освіти як умова ефективності попередження негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 44-49.

51. Про дошкільну освіту: Закон України № 49 від 11.07.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

52. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ: [б.в.], 2012. 258 с.

53. Рожко-Павлишин Т. Проблеми розвитку культури мовлення дітей старшого дошкільного віку в контексті наступності закладу дошкільної освіти та початкової школи. *Слово. Стратегії. Інновації* : колективна монографія.

Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. С. 178-211.

54. Руденко Ю. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку в театральномистецькому середовищі. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 6. С. 259-268.

55. Руденяк А., Замяла Т. Психологічні особливості становлення мовленнєвої особистості дошкільника засобами театралізації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: психологічні науки. 2019. № 3. С. 220-234.

56. Савчин О. 1 Інноваційні підходи авторської педагогічно-мотиваційної технології формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати розповіді всіх типів. URL: <https://cutt.ly/pwAbwHky>

57. Савчин О. Сучасні педагогічні підходи щодо формування умінь будувати розповіді різного типу у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ ІМЕНІ В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 3 (62). Т. 2. С. 292-298.

58. Соловей О. А. Психолінгвістичне дослідження мовлення дітей дошкільного віку. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_1_27

59. Соловова Т. І. Особливості розвитку мовленнєвої компетентності у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра : дис. ... доктора філософії: 053 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2021. 198 с.

60. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Київ: [б.в.], 2014. 72 с.

61. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. URL: <https://cutt.ly/3wAbeaAe>

62. Фенко М., Мацюк З. *STORYLINE* як інноваційна технологія розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022.

Вип 58. Т. 2. С. 366-371.

63. Циркот І., Ковальчук П., Бірюк І., Марценяк І. Історичний нарис щодо становлення кінезіології та її основних методів. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал*. 2021. № 2(30). С. 94-98.

64. Цюпак І. М., Рожанська Л. С. Специфіка розвитку мовлення дитини дошкільного віку засобом Реджіо-педагогіки. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference (Berlin, Germany, 21-23 November 2021)*. Berlin: MDPC Publishing, 2021. P. 444-450.

65. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник. 3-є вид., оновл. зі змінами та доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.

66. Яворська С., Романюк С. Системний підхід до розвитку зв'язного мовлення дітей у закладах дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 7 (91). С. 141-152.

67. Bruner J. S. From communication to language: a psychological perspective. *Cognition*. 1975. № 3. P. 255–287.

68. Carmiol A., Matthews D., Rodríguez-Villagra O. How children learn to produce appropriate referring expressions in narratives: The role of clarification requests and modeling. *Journal of Child Language*. 2018. № 45(3). P. 736-752.

69. Miller G. A. The place of language in a scientific psychology. *Psychological Science*. 1990. V. 1. P. 10-12.